

Pásztor Éva

A halmok neveinek szerkezeti felépítéséről és változási hajlandóságáról*

1. A modern kori határnevek vizsgálata — különösen ha a nevek egy jól körülhatárolható földrajzi egységre vonatkozóan használatosak — olyan névhasználati következtetések levonására lehet alkalmas, amely nem csupán az adott térségre és korra nézve szolgáltat újabb adalékokat a névtani kutatások számára, hanem lehetőséget biztosít általánosabb elméleti tanulságok megfogalmazására is. Egy-egy helyfajta elkülönített szerkezeti elemzése emellett a más névfajtákkal való komplex összevetés lehetőségét is megteremti. Írásom első egységében a Hajdúnánás határában fekvő halmok neveit¹ abból a szempontból tekintem át, hogy azokban milyen szemantikai tartalom, funkció jelenik meg, s ezek milyen nyelvi elemek révén fejeződnek ki; a második részben pedig a változási hajlandóságukat mutatom be. Mindkét kérdéskör kapcsán igyekszem a fenti gondolat értelmében az itt tapasztaltakból általános érvényű következtetéseket is levonni.

2. A h a l m o k m i n t o b j e k t u m o k régóta a tudományos érdeklődés középpontjában állnak: korábban elsősorban a régészek tettek jelentős lépéseket a koruk, egykori funkciójuk megállapítására: lakódomb, sírhalom, őrhalom vagy határdomb lehetett-e az adott kiemelkedés. Később az egyes tájegységek, települések területein fekvő halmok felmérését is elkészítették a kutatók, így például a Hajdúság, Bihar (M. NEPPER–SÓREGI–ZOLTAI 1980), a Kunság (PÁLÓCZI 1994) vagy Szentés és környékének (BEDE 2008) halmait katasztereztek. Újabban biológusok, ökológusok, tájgazdálkodási szakemberek, agrármérnökök részesítették figyelemben a halmokat, s végeztek rajtuk talajtani, kultúrtörténeti, botanikai, geomorfológiai és tereptani vizsgálatokat (TÓTH A. 1999, 2004 stb.). A kutatásokat főként az 1996. évi LIII. törvény megalkotása élénkítette meg, amely a halmok védelmének törvényi keretet biztosított. A Természetvédelmi

---

* A publikáció elkészítését az OTKA K 100580 számú pályázat, valamint a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

¹ Tanulmányom hivatkozás nélkül álló helynevei a „Magyar Digitális Helynévtár” honlapján közzétett adatbázisban közvetlenül visszakereshetők (<http://mdh.unideb.hu/>). A település halomnevei közül mindössze egyetlen név fordul elő már a 16. században, a többi a 18. század elejétől adatható.

Hivatal irányításával az ún. Kunhalom-program is elindult, amely a meglévő kunhalmoknak terepbejárás révén nyert alapvető adatait (elhelyezkedését, állapotát stb.) gyűjti össze, s rögzíti adatbázisban (TÓTH A.–TÓTH Cs. 2004: 171–2).

2.1. A h a l o m f o g a l m a körül mindezidáig nem alakult ki egységes álláspont a szakemberek körében. Az újabban elfogadott meghatározás szerint a halmok — amelyeket igen gyakran különben a *kunhalom* terminussal is illetnek² — mesterségesen keletkezett, a térszínből érzékelhetően jól kiemelkedő magaslatok, amelyek keletkezési koruktól, funkciójuktól, földrajzi fekvésüktől függetlenül „halomszerű” formakincsei a síksági tájnak. Ez alapján a természetes képződmények (például a bucka, a laponyag stb.) nem tekinthetők kunhalomnak éppúgy, mint az újonnan keletkezett mesterséges dombok (például téglagyári bányadombok, meddőhányók stb.) sem (TÓTH A. 2004: 9). Attól függetlenül, hogy a fogalom és annak meghatározása meglehetősen problematikus, a kérdésben én magam nem kívánok állást foglalni, s így a továbbiakban *n y e l v é s z e t i m e g k ö z e l í t é s t* alkalmazva halomnévnek (s így a vizsgálatom tárgyának) tekintem azokat a modern kori és történeti helyneveket, amelyeket 1. a névhasználók halomnak, azaz ’kisebb kiemelkedés’-nek tartanak, illetve 2. történeti nevek esetében azokat, amelyek akár csak egyetlen alkalommal is *halom*, *domb*, *hegy*, *templomhalom*, *templomdomb* és *határdomb* utótagokkal említődnek a történeti forrásokban. Kétes hovatarozású adatok nem is igen bukkantak fel a névállományban, viszont vizsgálódásaim körébe a *laponyag* utótaggal rendelkező neveket is bevontam, annak ellenére, hogy a biológus szakemberek és a földrajztudomány képviselői a laponyagot nem tartják a halom fogalma alá tartozónak. Az ugyanis egyértelműen leszűrhető, hogy a helyi névhasználók a *halom* szinonim formájának tartják, s a *laponyag* névrészt tartalmazó helynevek kivétel nélkül *halom* utótaggal is előfordulnak, például *Süldős-laponyag* ~ *Süldős-halom*. Nyelvi szempontból tehát akkor járunk el helyesen, ha az efféle helyneveket is bevonjuk a vizsgálatokba, függetlenül a földrajztudomány ezzel kapcsolatos álláspontjától.

2.2. A halmok, bár jellegzetesen az Alföld tájegységével szokás összefüggésbe hozni őket — vélhetően a sík területből való igen szembetűnő kiemelkedésük miatt —, valójában más, hegységperemen, dombokkal szabdaltségeken is előfordulnak: így például Somogyban, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében vagy éppenséggel Hevesben (SZEGVÁRI 2004: 109–16, TÓTH Cs. 2004: 130–1).

Hajdúnánás határában az 1970-es években felvételezett kataszter szerint 17 halom található (M. NEPPER–SŐREGI–ZOLTAI 1980: 106–9), míg az 1990-es években BUKA LÁSZLÓ 16 halmot számlált (1996: 28). A Kunhalom-program

---

² TÓTH ALBERT szerint azonban a *kunhalom* terminus nem pontos, hiszen az effajta objektumoknak csupán töredéke tartható valóban a kunok által létrehozott képződményeknek (2004: 9).

során egybeállított országos adatbázis a település határában a 18. század közepén 44, 2001-ben 11 ilyen objektumot mutatott ki, azaz a fogyás mértékét 75%-ban határozta meg (TÓTH A. 2004: 133). Jómagam 51 halom nevére bukkantam a különféle forrásokban, s ezek 103 névváltozatban tűnnek föl: az 51 halomból 20-nak csupán egyetlen neve, 31-nek pedig két vagy több névváltozata is ismert. A halmok számában mutatkozó eltérések minden bizonnyal azzal magyarázhatók, hogy egyrészt azokat a szomszédos települések határához tartozó halmokat is felvettem a névkorpuszba, amelyek egykor Hajdúnánás határához tartoztak, és így a közösség névkincsének szerves részét képezték. Ráadásul ezek többsége — a történeti források tanúsága szerint — évszázadokon keresztül határpontként szolgált, vagyis jelentős szerepet töltött be a birtok határainak kijelölésében. A számszerű eltérést emellett az is okozhatta, hogy a halmok közül néhány ma már nem a határban, hanem a település belterületén lelhető fel. A határhasználat megváltozásával pedig annak is tanúi lehetünk, hogy a 18–19. században még meglévő kiemelkedések a mezőgazdasági művelés intenzitásával párhuzamosan nyomtalanul eltűntek, s a pontos helyüket is csupán a történeti térképek segítségével tudjuk valamelyest megnyugtatóan rekonstruálni.

3. A halomnevek rendszertani vizsgálatának alapjaként a HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott névelemzési modell (1993) szolgált, s az elemzést a szerkezeti leírás két szintjére, a funkcionális-szemantikai és a lexikális-morfológiai vizsgálatra szűkítettem le. A helynevekben megjelenő szemantikai tartalom háromféle lehet: megjelenhet a névben (hely)fajtajelölő (F), megnevező (M) és sajátosságjelölő (S) funkció. Az egyrésztes nevek ennek megfelelően S vagy F (illetve leginkább jövevénynevek révén M), a kétrésztesek pedig főképpen S+F, S+M, illetve ritkábban M+F szemantikai szerkezettel írhatók le (HOFFMANN 1999: 210).

3.1. A vizsgált névkorpusz kétrésztes halomneveinek *u t ó t a g j a i* — mint a helyneveké általában is — kizárólag fajtajelölő (F), illetve megnevező szerepben állnak (M).

3.1.1. A fajtajelölő névrész (F) — ahogyan azt a neve is mutatja — a *h e l y f a j t á j t* nevezi meg, amely lexikális-morfológiai aspektusból nézve egyszerű vagy összetett földrajzi köznévvvel fejeződik ki. A vizsgált névállomány 103 halomneve közül 80 utótagjában van ilyen szerepben álló névrész: *halom, domb, laponyag, hegy, templomhalom, templomdomb, határdomb* és a *halmocska*, ahogyan azt például a *Pap-halom, Köves-halom, Király-domb, Süldős-laponyag, Zajgató-hegy, Test-halmocska* stb. helynevekben láthatjuk.

Az utótagok közül a nyelvjárási *laponyag* helynevek névalkotójaként a régiségben nem fordul elő, a TESz. elsőnek 1521-ből adatolja (Ad monticulum *hatharlaponyaghalma* nominatum), ahol a *laponyag* a *halom* lexémával együtt tűnik fel a helynévben. A TESz. a 'kisebb földkiemelkedés, alacsonyabb domb' jelentést tulajdonítja neki. A tájszótárakban ennél speciálisabb, 'a környező alacsony

nyabban fekvő területből, árterületből, mocsárból kiemelkedő, rendszerint kör alakban szétterülő, enyhén lejtős oldalú, természetes vagy mesterséges, lapos domb, esetleg régi halomsír, kunhalom' jelentést olvashatunk (ÚMTsz.). Ahogy arra a fentiekben már utaltam, a szakemberek között nincs egyetértés abban, hogy a laponyagot a halom egyik típusának vagy egy attól eltérő objektumnak kell-e tartanunk, annyi azonban bizonyos, hogy a névhasználat szintjén a *halom* szinonimájaként jelentkezik (*Süldős-halom* ~ *Süldős-laponyag*), s a mostani elemzésünk szempontjából ennek van igazán jelentősége.

Lexikális-morfológiai szempontból a halomnevek utótagjai többnyire egyszerű földrajzi köznevek (s maga a névstruktúra lehet jelöletlen és jelölt egyaránt; például *Lopó-halom*, *Kántor-domb*; *Cseh halma*, *Király dombja* stb.). Előfordulnak azonban ettől eltérő lexémák is ebben a pozícióban, s ezek megítélése — a helynevek tagolását illetően — sem egyértelmű. A *Hármas-határdomb*, *Tedeji-templomhalom*, *Tedeji-templomdomb*, *Régi-templomdomb* és a *Keszegesi-határdomb*-féle helynevek ugyanis értelmezhetők úgy is, mint kétrészes helynévi előtaggal és egyszerű földrajzi köznévi utótaggal rendelkező névformák (*Hármas-határ/domb*, *Tedeji-templom/halom* stb.), s ebben az esetben jelöletlen birtokos jelzős szerkezetként foghatók fel. Egy konkrét példán szemléltetve a *Tedeji-templom/halom* helynév 'kiemelkedés, amelyen az egykori tedeji templom állt' szemantikai szerkezettel írható le. Más oldalról viszont az ilyen helynevek tagolása úgy is elképzelhető, hogy utótagjukban összetett földrajzi köznévi áll (*templomdomb*, *templomhalom*, *határdomb*). A kétféle megoldás nem csupán a helynevek szerkezetét érinti, hanem írásmódjuk is más megoldást követel meg. Megítélésem szerint az utóbbi lehetőség a valószínűbb, minthogy a régiségben gyakran építették a település egyházát kiemelkedésre, ahogyan azt például a Hajdúböszörmény határában még ma is részben álló zeleméri templom kapcsán láthatjuk is, s így az utótagként álló *templomhalom*, *templomdomb* stb. által jellemzett objektumok — a kunhalmokhoz hasonlóan — a halmok speciális típusaiként foghatók fel. Ugyancsak ezt erősítheti az is, hogy a névhasználók a gyűjtési szituációban „az ott egy templomhalom / templomdomb / határdomb” formában, azaz határozatlan névelővel említik a helyeket, amelyek ilyen módon (összetett) földrajzi köznévként foghatók fel.

3.1.2. A helynevek utótagja m e g n e v e z ő f u n k c i ó t (M) is betölthet. A 103 halomnév mintegy negyedében (23) találunk ilyen szerepű névrészt, ahogyan azt például a *Kis-Fekete-halom*, *Nagy-Fekete-halom*, *Kis-Szállás-halom*, *Nagy-Szállás-halom* stb. helynevek struktúrájában láthatjuk. E halomnevek morfológiai felépítésüket tekintve kétrészes helynévi utótaggal rendelkeznek. Ettől mindössze egyetlen térképről származó név tér el, a *Kis-Rothadt* (1783, HBML HvT. 5/b), amely más források alapján *Kis-Rothadt-halom* formában lehetett használatban. A *halom* névelem elmaradását a térképes forrásban vélhetően azzal magyarázhatjuk, hogy az objektum kiemelkedés jellegét a térkép

enélkül is hűen visszaadja.³ A megnevező utótaggal álló halomnevek differenciáló előtaggal rendelkeznek, s két, egymáshoz közel fekvő halmot méret alapján viszonyítanak egymáshoz.

3.2. A halomnevek bővítményi részei funkcionális-szemantikai szerkezetüket tekintve igen változatos képet mutatnak. Az előtagok minden esetben az adott terület valamilyen sajátosságát (S) fejezik ki: ez lehet a hely tulajdonsága, valamilyen külső dologhoz való viszonya és lokális, más helyhez való viszonya.

A hely tulajdonságát kifejező névrészek közül leggyakrabban a halom méretére, kiterjedésére történik utalás: *Kis-Büdös-halom*, *Nagy-Büdös-halom*, *Kis-Vidi-halom*, *Nagy-Vidi-halom*, *Kis-Fürj-halom*, *Nagy-Fürj-halom* stb.⁴ A névkorpuszban 22 elnevezés rendelkezik ilyen funkciójú előtaggal. Ezeket a helyneveket a különféle forrásokban többnyire differenciáló előtag nélkül leljük fel (*Büdös-halom*, *Fürj-halom*, *Vidi-halom*), s a forrás gyakran nem ad arra nézve semmilyen fogódzót, hogy a kisebbik vagy a nagyobbik kiemelkedésről esik-e éppen szó. A *Kis-Vidi-halom*, *Nagy-Vidi-halom* és a *Kis-Süldős-halom*, *Nagy-Süldős-halom* helynevek kapcsán ráadásul azt is tapasztalhatjuk, hogy az egykori Vid birtok területén fekvő halmok közé a 18. század végén Hajdúnánás és Hajdúböszörmény közigazgatási határa került, s így a később nánási *Nagy-Vidi-halom*, *Kis-Süldős-halom* helynevek mellett a helyiek pusztán *Vidi-halom*-ként és *Süldős-halom*-ként, sőt gyakran csak *Halom*-ként emlegették a kiemelkedéseket. A halomnév bővítményi részében olyan, tulajdonságot kifejező szemantikai kategóriák jelenhetnek meg meg, mint a kiemelkedés színére (*Fekete-halom*, *Zöld-halom*, *Vörös-halom*), állapotára (*Vágott-laponyag*, *Szántott-halom*, *Lyukas-halom*), funkciójára (*Határ-halom*, *Határ-domb*, *Szántó-halom*) történő utalás. A *Hármas-halom*, *Hármas-határdomb*, *Három-halom*-féle helynevek pedig vagy három határ találkozásánál fekszenek, vagy esetleg három halom összefoglaló megnevezéseként használatosak (vö. RESZEGI 2011: 131).

Jellegzetes és igen heterogén csoportot alkotnak azok a halomnevek, amelyek előtagjában a hely valamilyen külső dologhoz való viszonya fejeződik ki. E nevekben sokszor nem dönthető el egyértelműen, hogy a halmok névadásának alapjául az egykori birtokos vagy pedig csupán a terület használójának a neve szolgált-e. A halomnevek közül 16 rendelkezik ilyen bővítményi résszel, és ezt a szemantikai jegyet kifejezheti foglalkozás- és méltóságnév (*Deák-halom* ~ *Deák-hegy*, *Bába-halom*, *Pap-halom*, *Király-halom* ~ *Király-domb*, *Kántor-domb*), becézett keresztnév (*Jankó-halom*), többelemű személynév (*Nagy*

---

³ Ez a névlejegyzési gyakorlat a halomnevek körében igen ritkán fordul elő, inkább más helynévfajták (csárda, tanya, rom stb.) körében tűnik szokásosnak (PÁSZTOR 2011: 140).

⁴ Figyelemre méltó mindazonáltal, hogy ezek kivétel nélkül másodlagos nevek, amelyeknek méretet, kiterjedést kifejező bővítményi része kétrészes helynévi utótaghoz kapcsolódik.

Imre-halom), népnév (*Cseh-halom ~ Cseh halma ~ Cseh-domb*). Néhány esetben nem egyértelmű az sem, hogy milyen lexéma építi fel a helynevet: a *Kakas-halom* helynév előtagja például értelmezhető családnévként, ragadványnévként s esetleg állatnévként is. De még a fentebb felsorolt foglalkozásnévi bővítménnyel rendelkező halomnevek kapcsán sem lehetünk teljesen bizonyosak abban, hogy például a *Bába-halom*, *Pap-halom* vagy éppenséggel a *Deák-halom* helynevek előtagja foglalkozásnév-e, vagy pedig a *Bába*, *Pap*, *Deák* családnevet viselő személyekről nevezték el a kérdéses kiemelkedéseket. A *Deák-halom*-ról az adatközlők például úgy nyilatkoztak, hogy a halmon és annak környékén a *Deák* nevű család földje volt. Ennek hitelességét azonban más források hiányában nem tudjuk igazolni. S bár a kétes ügyek eldöntéséhez az adatközlők közlései támogatásért szolgálhatnak, óvatosságra int viszont a több évszázados időbeli távolság, ami a helynév első előfordulása és az adatközlők megnyilatkozásai között van, hiszen a fenti példánál maradva a *Deák-halom* 1800-tól adatolható (s minden bizonnyal ennél korábban keletkezhetett), s esetleg a névadási minták nyomán az adatközlők csak utólag hozták összefüggésbe a *Deák* családnévvvel. A külső dologhoz való viszony kifejeződhet olyan módon is, hogy a kiemelkedés bővítményi részeként a terület állatvilágára utaló névrész jelenik meg. Lexikális-morfológiai szempontból e szemantikai szerepet betöltheti formáns nélküli, pusztán állatnév (*Kutya-domb*, *Fürj-halom ~ Fűr-halom*) és állatnévből -s képzővel alakult melléknév (*Süldős-laponyag*).

A l o k á l i s v i s z o n y , a kiemelkedés pontos elhelyezkedése gyakran fejeződik ki a halmok neveiben: a viszonyítás alapjául szolgáló hely pedig lehet térszinforma (*Domb-szeg-halom*, *Békás-hát-domb*, *Hugyozó-hát-domb*), vízfolyás (*Süldős-ér laponyaga*, *Bába-ér-halom*, *Utas-ér-halom ~ Utas-ér halma*, *Ludas-ér-halom*), határrész (*Mézesmáj-halom*, *Keszegesi-határdomb*), lakott vagy egykor lakott terület egyaránt (*Vidi-halom*, *Horti-domb ~ Horti-Király-domb*, *Szállás-halom ~ Görögszállás-halom*, *Tedej-halom*).

A halomnevek strukturális jellemzőit összefoglalva azt emelhetjük ki, hogy e névfajta elemei leggyakrabban S+F szerkezetet mutatnak. A nevek sajátosságjelölő (S) névrésze többnyire a kiemelkedés tulajdonságára utal; a külső dologhoz való viszony és a helyviszony jóval kisebb arányban jelenik meg bennük. Az S+M struktúra a halomnevek viszonylag csekély részét (mindössze negyedét) teszi ki, s a megnevező funkciójú (M) utótagjuk minden esetben kétrészes helynév. A halomnevekre a vizsgált területen az eleve jóval ritkább M+F szerkezet egyáltalán nem jellemző.

4. A halomnevek névrendszertani leírása mellett a v á l t o z á s i h a j - l a n d ó s á g u k bemutatása is szolgálhat általános érvényű tanulságokkal. A változási érzékenység fogalmán jelen esetben azt értjük, hogy egy konkrét helynévfajta (a halomnevekre) általában, illetőleg az egyes egyedeire mennyire jellemző az állandóság, illetőleg a (név szerkezetét vagy a denotatív jelentését, eset-

leg mindkettőt érintő) változás (a változási érzékenység fogalmához részletesen lásd TÓTH V. 2008: 24–5).

A névfajta kapcsán megállapíthatjuk, hogy az lexikális-morfológiai és funkcionális-szemantikai tekintetben is nagyfokú állandóságot mutat. Tedej birtok első, 1767 és 1779 között készült térképlapján (MOL S11 No 830: 23) feltüntetett határjelölő pontok elnevezései például többségükben ma is használatos névformák: a kilenc helynév közül öt (*Király-domb, Zöld-halom, Rothadt-halom, Lyukas-halom, Cseh-halom*) változatlan alakban és jelentésben szerepel mindmáig.

A vizsgálat szempontjából ez ugyancsak több általános érvényű tanulsággal is szolgálhat: egyrészt azt jelzi, hogy a halomneveknek ez a nagyfokú szemantikai és alaki állandósága vélhetően kapcsolatban áll ezen objektumok évszázadokon keresztül betöltött fontos szerepével (tudniillik a települések közötti határok kijelölésében játszott szerepükkel),⁵ másrészt az amúgy viszonylag sík térségben szembeötlő tereptárgyak lévén a névhasználók számon tartották őket.

A halomnevek többsége ugyan évszázadokon keresztül megtartotta strukturális és szemantikai állandóságát, azonban maguk a kiemelkedések gyakran estek áldozatul a mezőgazdasági művelés fokozatos térhódításának. A források gyakran tudósítanak például arról, hogy a halmokat és környéküket a határ művelésébe bevonták: így például a *Cseh-halm*-ot, a *Kis-Dinnyés-halm*-ot vagy *Kakas-halm*-ot (DRAVICZKY 1990: 39, 42, 59). A legkorábbról adatolt halomnév, a *Király dombja* kapcsán a határjárásban részt vevő tanúk is arról számolnak be, hogy környékén szántóföldek vannak (SUGÁR 1974: 450). A halmoknak mint objektumoknak a pusztulása nem egyedi, elszórtan jelentkező jelenség: a Kunhalom-program keretében készült 14 megyét érintő adatbázis szerint a halmoknak majdnem felét (47%-át) szántóként használják, s 65%-ra tehető azon kiemelkedések száma, amelyek közvetlen környezetét is szántóföldi művelés alá vonták (TÓTH A.–TÓTH Cs. 2004: 177, 179).

A halomnevek körében tapasztalt alaki és jelentésbeli állandósághoz képest a terület egy másik helynévfajtájának, a vízneveknek a változásvizsgálata kapcsán (vö. PÁSZTOR 2009) azt tapasztalhattuk, hogy bennük a terület földrajzi jellegének, birtokjogi, közigazgatási helyzetének (azaz a nyelven kívüli tényezőknek) a megváltozása révén különféle névváltozási folyamatok következtek be, így például a nevek eltűnése mellett a névcseré vagy a névbokrosodás jelensége is gyakori volt a körükben. A víznevek például nagyfokú névbokrosodási hajlandóságot mutatnak, azaz gyakran vesznek részt újabb nevek létrehozásában, s a névbokrok kialakulása többnyire egyrészes alapnevekhez köthető. Ezzel szemben a halomnevek — eleve kétrészes alapnévként — kisebb, főként a kiemelkedés közelében fekvő objektumok neveiben mutathatók ki névalkotó szerepben, például *Szántott-halom rétje, Test-halom kútja, Király-dombi-csárda, Kutya-dombi-kút*

---

⁵ A halmok határjel szerepéről lásd TAKÁCS 1987: 76–80.

stb. A víznevek névbokrai időben a mához közeledve egyre szerteágazóbbak, s ennek folytán egyre több elemet tartalmaznak. A halomnevekre ez a folyamat kevésbé jellemző, s az alapnév megmarad magának az objektumnak a jelölésére, többnyire a helyfajta megváltozása nélkül. Egy-egy történeti forrás (főként térkép) névhasználatában viszont a halomnév olykor önmagában is használatos a körülötte elterülő föld megnevezésére is. Egy 1854-ben készült térkép (HBML HvT. 39) például *Zöld halom* néven tünteti föl azt a területet, ami lényegében a mai *Zöld-halom-dűlő*-vel esik egybe (DRAVICZKY 1990: 37). Az 1855-ben készült térképen pedig ugyanez a föld *Zöld halom környéke* meghatározással szerepel (HBML HvT. 48/2), s ugyan a kiemelkedés a térképen jelezve van, ám a neve külön nincs feltüntetve.

A halomnevek változási hajlandóságát összegezve azt kell hangsúlyoznunk, hogy e névfajta mind alaki, mind jelentésbeli vonatkozásban inkább az állandóság jellemzi, amely részben egykori határjel szerepükből adódik, részben pedig abból, hogy a névhasználók számára fontos tájékozódási pontokként szolgálnak.

Irodalom

- BEDE ÁDÁM (2008), *Szentes halmai*. Szentes.
- BUKA LÁSZLÓ (1996), Hajdú-Bihar megye jeles kiemelkedései. In: *Dombok, halomok, kurgánok*. Szerk. GYARMATHY ISTVÁN. Debrecen. 7–31.
- DRAVICZKY IMRE (1990), *Hajdúnánás földrajzi nevei*. Hajdúnánás.
- HBML HvT. 39 = *Nánási határban Tisza-ártér térképe*. Készítette HUDÁCSIK PÁL. 1854. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevevéltára.
- HBML HvT. 48/1–4 = *A város adományos és belső tedeji közlegelőből az államkölcsön fedezésére hasznóbér alá kiosztott földek térképe*. Készítette MOLNÁR JÓZSEF. 1855. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevevéltára.
- HBML HvT. 5/b = *A város határának felosztási terve*. Készítette HANKÓCZY JAKAB. 1783. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevevéltára.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN (1999), A helynevek rendszerének nyelvi leírásához. *MNyj.* 37: 207–16.
- MOL S11 No 830: 23 = *Mappa Praedii Dedej...* Készítette (tervezte): KNEIDINGER, ANDRÁS. 1767–1779 között. In: *A Magyar Országos Levéltár Térképtára I. Kamarai térképek 1747–1882*. Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2006.
- M. NEPPER IBOLYA–SÖREGI JÁNOS–ZOLTAI LAJOS (1980), Hajdú-Bihar megye halomkatasztere II. Hajdúság. In: *A Hajdúsági Múzeum Évkönyve IV*. Szerk. NYÁKAS MIKLÓS. Hajdúböszörmény. 91–130.
- PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS (1994), *Hagyományok, kapcsolatok és hatások a kunok régészeti kultúrájában*. Karcag.
- PÁSZTOR ÉVA (2009), Vizek, vízparti helyek neveinek változása a Hajdúnánáshoz tartozó Tedej területén. *HT.* 4: 131–42.

- PÁSZTOR ÉVA (2011), A történeti források szocioonomasztikai felhasználhatósága a helynévrendszerek vizsgálatában. *HT.* 6: 133–50.
- RESZEGI KATALIN (2011), *Hegynevek a középkori Magyarországon*. Debrecen.
- SUGÁR ISTVÁN (1974), Adatok Polgár, Szentmargita, Csösz, Kékes és Szentmiklós történetéhez. 1261–1717. In: *Polgár története*. Szerk. BENCSIK JÁNOS. Polgár. 417–502.
- SZEGVÁRI ZOLTÁN (2004), Erdőborította római kori halomsírmezők Somogyban. In: *A kunhalmokról — más szemmel*. Szerk. TÓTH ALBERT. Kisújszállás–Debrecen. 109–16.
- TAKÁCS LAJOS (1987), *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. Bp.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. I–III. Bp., 1967–76. IV. Mutató. Bp., 1984.
- TÓTH ALBERT szerk. (1999), *Kunhalmok*. Kisújszállás.
- TÓTH ALBERT (2004), A kunhalom-kérdésről. In: *A kunhalmokról — más szemmel*. Szerk. TÓTH ALBERT. Kisújszállás–Debrecen. 7–12.
- TÓTH ALBERT–TÓTH CSABA (2004), A kunhalom-program általános tapasztalatai. In: *A kunhalmokról — más szemmel*. Szerk. TÓTH ALBERT. Kisújszállás–Debrecen. 171–80.
- TÓTH CSABA (2004), A kunhalmok geomorfológiai és tereptani viszonyainak vizsgálata a Hortobágy, a Hajdúság és a Nagykunság térségében. In: *A kunhalmokról — más szemmel*. Szerk. TÓTH ALBERT. Kisújszállás–Debrecen. 129–66.
- TÓTH VALÉRIA (2008), *Településnevek változástipológiája*. Debrecen.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár I–V*. Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Bp., 1979–2010.

